

VĚSTNÍK PLZEŇSKÝCH MUSEÍ

ČÍSLO 13.

PRÍLOHA „PLZEŇSKA“.

LEDEN 1926.

M Ě S T S K É H I S T O R I C K É M U S E U M V P L Z N I .

Sjezd museí československých

konal se v Plzni ve dnech od 2.—4. července roku 1925 přesně podle programu, jak byl naznačen v posledním čísle sjezdového Věstníku. Sjezdu se zúčastnily mimo ústavy plzeňské svými zástupci tyto musejní ústavy: Musea Národní, umělecko-průmyslové a městské v Praze, zemské museum v Brně, musea v Báňské Bystrici, Berouně, Ml. Boleslavě, Brodě Uherském, Českých Budějovicích, N. Bydžově, Domažlicích, Dvoře Králové, Chocni, Chrudimí, Ivančicích, Jičíně, Klatovech, Kostelci n. Orli., Ledči n. Sáz., Litomyšlí, Opavě, Pacově, Pelhřimově, Počátkách, Poděbradech, Polné, Prostějově, Radnicích, Rakovníku, Rokycanech, Slaném, Sušici, Táboře a ve Vodňanech.

Oficiálně pozdraven byl sjezd starostou města Plzně a oběma náměstkami, jako zástupci obce, předsedou okresní správní komise i prezidentem obchodní komory. Mimo vlastní jednání na valném sjezdu, sjezd měl charakter čistě pracovní a byl vyplněn prohlídkou a výkladem musejních pokladů v Plzni a Klatovech a rozsáhlými exkursemi.

Výstava a sbírky.

Výstavu sbírek historického musea navštívilo mimo sjezd úhrnem 6.238 návštěvníků až do 28. září, kdy výstavu bylo nutno uzavřít. Po uzavření výstavy bylo nutno proto všechn materiál opět přestěhovat do vlastních malých místností historického musea, a poněvadž na tyto sbírky ani na nové přírůstky není vůbec místo, bylo nutno expozici ve vlastních místnostech musejních upravit na polo jako skladiště a bylo tudíž také nutno uzavřít ji pro návštěvu široké veřejnosti.

(Místnosti.) Od roku 1915 správní výbor musea valnou část svých schůzí musil věnovat otázce umístění nového materiálu, takže slavíme letos desetileté jubileum. Když bylo museum stavěno roku 1901, byly vyslovovány v městě obavy, že nebude čím vyplnit nové, rozsáhlé místnosti... Tato skepse postihla zvláště těžce museum historické, poněvadž pro

ně, ač rozsahem větší, rezervována necelá třetina budovy. Obtíže vzrůstaly tím rychleji, že nejen museum historické samo, ale úřad a ústav s ním sdružený, městský archiv a sdružené vědecké knihovny, zabíraly čím dále tím více plochy a všechny tři tyto ústavy, spojené v museum, vzrostly mimo všechn i neoptimičtější rozpočet.

Obecní správa uznala svízelnou situaci našeho ústavu a došlo k významným usnesením v té věci, jež však vinou hlavně mimořádných běhů válečných nemohly se nikdy uskutečnit. Tak roku 1915 na památku pětistého výročí Husova upálení, obecní zastupitelstvo zásadně se usneslo na výstavbě Husova domu, nové budovy, jež měla sloužit výhradně plzeňskému knihovnictví. Ale válka sama zhatila tuto věc, a když náhradou za to měla být vyhrazena plzeňským knihovnám budova starého hejtmanství na rohu Náměstí a ulice Františkánské, i zde místnosti byly pak zabrány pro bližší v té době potřeby válečné agendy. Na konci války a první rok po převratu jednalo se o umístění knihoven v budově bývalého německého gymnasia, příležitost tu byla příznivá zvláště proto, že možným pozdějším použitím dvoru a přestavbou zadní části do ulice Andělské mohlo z provisoria vytvořit se skoro definitivum, ale zase to byla bytová krize, která zvítězila svou neodkladností nad potřebami kulturního majetku městského. Další projekty byly skromnější a nemohly se již zabývat novým umístěním knihoven, nýbrž skromněji chtěly aspoň dočasně opatřit místem přírodovědné oddělení a městský archiv, aby aspoň bylo trochu místa pro skladištní uschování nejvýznačnějších přírůstků musejních. Vedle obecní správy byla interesována i správa okresní, která vede náklad na okresní studijní knihovnu Čiperovu, a nutno uznati dobrou vůli, s jakou okresní správa po přesídlení rolnické školy do nové budovy na Lochotíně nabídla místnosti tu uprázdněné pro umístění oddělení přírodovědného, což však nebylo obcí přijato. Místo toho vykázány byly pro přírodovědné oddělení dvě maličké místnosti v realitě Ivanově u Wilsonova mostu,

ale místo přírodovědného oddělení stěhovala se sem školní kancelář. Konečně v dnešních dnech rozhodne se o osudu oddělení, jež jest nyní umístěno na chodbě musejní příznivěji, poněvadž budou vykázaný, než tyto řádky budou vytištěny, místnosti na delší dobu postačující v staré vodárně v ulici Pražské, kde bude možno zřídit i velmi nutnou laboratoř i přikročiti k desinfekci a konservaci všech předmětů tak, aby bylo zabráněno škodám, které hrozily pro nedostatečné dosud umístění.

Tím končí se prozatím odyssea přírodovědného oddělení našeho ústavu a v nových, přece jen lepších poměrech vzroste jistě také ještě přízeň veřejnosti, která dosud přeje pracem tohoto oddělení. Samospráva plzeňská tímto rozhodnutím vykonala významnou kulturní práci a umožnila studium vědecké i výchovnou práci v přírodovědě mnohem intensivnější, než byla možná dosud.

Pro archiv městský byly vykázaný zatím tři místnosti jednak na radnici samé, jednak v sousedním domě t. zv. císařském, místnosti jsou sice odděleny a nemají vesměs denního světla, takže nemožno tu trvale pracovat, ale hodí se alespoň k uložení materiálu, o němž se nedá předpokládati, že by se v něm v nejbližší době intensivně pracovalo, pak jsou tu uloženy velké soubory aktů, které vyžadují přílišného místa, ježto v museu není. Tak pořádá se tu zvláště stará registratura městská ze století XVIII. a první poloviny XIX., pokud se ovšem zachovala.

(Práce výzkumné.) Při pracích zemědělských přišlo se na pozůstatky předhistorické kultury západně od Dolan u Plzně a bylo proto nutno zde provést výzkum několikadenní, při čemž odkryta mohyla v polích skrytá

a vybrán tu cenný pohřeb žárový s hojnou keramikou nejstaršího Těnu. Pohřeb bude možno po konservaci aspoň částečně rekonstruovati a vystaviti v původní poloze.

Mimo to menší nálezy mohylové staly se v Těnovicích u Spál. Poříčí, v Bukovci a v Nezabaveticích, mimo to zakresleno hradiště u Hradců, které mizí při parcelaci půdy.

Poněvadž pro příští rok museum má naději získati mimo vlastní dotaci zvláštní podporu pro výzkumné práce v předhistorické archeologii, chystáme výzkum mohylových pohřebišť roztroušených v okolí Horní Kamenice na východ k Výtuni. Zde je (srv. Sborník V. 112) zjištěno dosud úhrnem 37 neprozkoumaných mohyl, a výzkumem bude zjištěno toto pohřebiště, jež podle vzhledu mohyl lze datovati spíše do staršího období mohylové kultury.

Sbírký musejní, archiv městský i knihovna musea v posledních měsících vzrostly opět o celá oddělení a také v zařízení našich ústavů leccos se zlepšilo. To však nutno ponechatí podrobnějšímu vyličení v jiné zprávě.

(Osobní.) Z personálu musejního vstoupila do výslužby Anna Koukolíková, jež byla ve službách našeho ústavu již od roku 1893 a vedle svědomitě konaných prací pomocných uplatnila se zvláště dobře při konservaci archeologických předmětů, kde svědomitě a spolehlivě konala i složitější práce laborantské, jsouc tu vyučena bývalým sekretářem našeho ústavu F. X. Francem. Mimo to vstoupil do výslužby truhlářský dělník Josef Šasek, jenž dobrou svoji práci uplatnil zvláště při instalačních pracích v museu i na výstavách našim ústavem pořádaných. —fm.—

NÁRODOPISNÉ MUSEUM PLZEŇSKA (V DOMĚ GERLACHOVSKÉM)

Výstava jesliček.

Úspěch velké výstavy, kterou uspořádalo museum spolu s lidovou akademií loňského roku v křížové chodbě kláštera Františkánského, dal popud k myšlence, stavěti jesličky každoročně, třeba jen v menším měřítku. Bylo ovšem těžko nalézt vhodnou místnost, zvláště když museum nemá prostředků k placení dražého nájemného. Vystěhovávána tedy musejní kancelář, úřadování přeloženo do čítárny historického musea (které k tomu laskavě dalo svolení) a tím se dostalo jesličkám nejen

útulku, ale i prostředí, jaké si jen možno přát. Vystaveny tu troje jesle, předně veliké a krásné jesle příbramské z první poloviny XIX. století, které daroval museu pan Albín Mulač, dále mechanické jesličky, práce zemřelého Plzeňana B. Knotka a konečně nové jesličky odborného učitele K. Noska. O prvých bylo již psáno v katalogu poslední výstavy, ale teprve dnes po důkladné renovaci nezištně p. Noskem provedené, reprezentuje se toto skvostné dílo lidového umění, které vyniká zejména romantickou, ale přes to neobyčejně vkusnou architekturou svých rozsáhlých chrámů a paláců. »Mě-

sto« jest těmto jesličkám kulminačním bodem celé myšlenky, na němž neznámý lidový umělec ukázal vrchol své technické i komposiční dovednosti. Značné rozměry tohoto díla (5 metrů délky, 2 m výšky) řadí je mezi největší jesličky západočeské.

Jesličky Knotkovy jsou rázu zcela jiného. Tu šlo i o jiný princip, o mechanickou hříčku. »Město« spokojuje se jen několika nevyslovenými architekturami, které se snaží mítí ráz orientálních staveb. Vše to převyšuje i potlačuje rozsáhlá skála, na jejímž úpatí nalezl místo vlastní neveliký Betlém. Po jeho obou stranách dvojice skalních chodeb umožňuje cirkulaci daráků i stád, jimiž pohybuje dřevěný mechanismus vespod umístěný. Celek jest ukázkou důmyslu starých Plzeňanů i jejich smyslu pro tvořivou práci.

Psátí o třetích jesličkách páně Noskových, znamená psátí o něm samém, neboť jest celým svým životem i zjevem obrazně řečeno posledním Mohykánem našich lidových umělců. Nůž a dláto jsou Noskovi skutečnou solí života, řezbářství pak jeho náplní. Od svého mládí pracoval nepřetržitě a vytrvale, nikoliv pro zisk, nýbrž pro vlastní potěšení a jeho důmyslná hlava vymýšlela stále nové motivy i problémy, které se snažil vtělit ve hmotu zdánlivě nepodajnou. Zvláště průmyslová škola v Plzni honosí se řadou technických modelů, pracovaných Noskem s příslovečnou přesností a trpělivostí, podobně řada jednotlivců vlastní ostatní jeho práce, jako loutky, hračky, jesličky a pod., na nichž obzvláště jest zjevna individualita tvůrce.

Jesličky v Národopisném museu vystavené jsou charakteristickým typem skříňkovým s rozdělením stupňovitým a s bohatým mechanismem, který doplňuje ještě hrací stroj.

Na úspěchu výstavy jesliček závisí i všechny projekty musejní správy, kterými vchází do nového roku 1926. Ano, takovým jest rub každého podniku musea, který zdánlivě slouží výhradně vědě a zatím se čeká na výnos, jenž by umožnil pokračovati ústavu v další činnosti. Není toho málo, co bude nutno v nejbližší době uskutečniti, aby se nezastavil přirozený vývoj musea a jest to především problém, jak nabýti dalšího místa k instalaci stále rostoucích sbírek a jak je vybudovati, aby alespoň z části odpovídaly vědeckým požadavkům. Národopisná Společnost již v únoru minulého roku obětavě navrhla obci, že se pokusí postaviti sama novou budovu, bude-li jí dáno k dispozici vhodné stavební místo. Ale dodnes čeká na vyřízení své žádosti. — Zatím se hospo-

dářské poměry do té míry zhoršily, že jest pochybno, získá-li Společnost vůbec potřebné prostředky k tak odvážnému dílu. (I státní subvence musea snížena na pouhých 700 Kč ročně, ač by svým významem mělo býti na místě předním!) Nezbyvá, než-li aby si správa musea pomohla sama a to lze docíliti jen krajním využitkováním každého i nepatrného místa. Tu zejména projektuje se postavení nových vitrin ve II. poschodí, které by zaplnily úplně stěny dvou největších místností a kde by konečně našly vhodné a částečně reprezentativního umístění lidové kroje z Plzeňska. Také by tu došlo k vybudování soustavného oddělení zvykoslovného. Úpravou II. poschodí uvolnilo by se trochu místa též krojům městským v poschodí prvém, které většinou jsou uloženy ve skříních a zásuvkách po celém domě roztroušených a přece svojí bohatostí i jakostí znamenají snad jedinečnou sbírku toho druhu v celých Čechách. I na krajní využitkování průjezdu má nyní dojiti, neboť jediné zde zbývá snad trochu místa pro novou řadu vitrin, které by pojaly obsáhlou sbírku památek technických (doprava, pošta, domácí vynálezy atd.). Bude to umístění nedůstojné významu takových památek, zvláště pro dnešní moderní život, ale jakáž pomoc. Velkou změnu dozná i oddělení obchodní, řemeslné a průmyslové. I tu mají nové vitriny zužitkovati všechnu plochu nástěnnou »od podlahy až ku stropu« a bude tu předveden alespoň v hlavních rysech báječný vývoj obchodní a průmyslové Plzně, spolu i minulost jednotlivých domácích řemesel. K dosažení tak velikého cíle podaly museu ruku pomocnou prozatím Obchodní a živn. komora (500 Kč) a Klub českých obchodníků (200 Kč). Celkový náklad rozpočten jest však asi na 10 tisíc Kč, takže zbývá sehnati ještě slušnou částku, především z výnosu musejních podniků. Maně vzpomínáme sousedního bavorského Mnichova, kde pro věc zaujatý a nadšený jednotlivec vybuďoval obrovské, vpravdě světové technické museum a sotva že svojí myšlenku ventiloval, již se scházely dary a subvence z celého Německa! Přední průmyslové závody předháněly se v milionových subvencích, dodávaly zdarma materiál k obrovské budově a ta postavena i zařízena ještě během války a prvních let poválečných. — V Plzni pohřichu největší závod odmítl jakoukoliv subvenci, Měšťanský pivovar věnoval 200 Kč, akciový 100 Kč a z peněžních ústavů jen Občanská záložna a Městská spořitelna přispívají každoročně jistými částkami.

Lad. Lábek.

Sbírka učebných pomůcek k ženským ručním pracím založena byla r. 1911 na měšť. škole dívčí v západním obvodu Plzně ředitelkou školy paní B. Růžkovou a doplňována pomocí učitelek ručních prací a kreslení.

Vznikla ze snahy, aby při ručních pracích ženských ukázán byl dříve vzor práce, kterou má žačka konati a k níž kreslí stříhy. Když získány byly první vzorové kusy prádelní, jaké osnova pro 3. ročník měšť. školy ukládá, zesílen byl zájem pro tuto sbírku a naznačen plán pro další doplňování její. A tak za 14 let vznikla sbírka, prvý to pokus toho druhu ve školách československých, která předvádí vedle prádelných vzorových kusů skupiny vzorníků, všechny druhy technik ruč. žen. prací, a to na vzorech tištěných, ručně hotovených i strojových, literaturu a methodické knihy, posléze ukázky samostatných návrhů kreslených a provedených začkami na praktických předmětech výšivkou i jinými druhy technik a malbou.

Prádelné vzorové kusy hotovily učitelky a nejpilnější žačky. Sebráno dosud 30 ukázek, které předvádějí žačce, k jaké dokonalosti při pílí může v práci dospěti. Dalším doplňováním bude sbírka pozoruhodná i ukázkou změn, vývoje módy v šití a výzdobě prádla. Již ve 14 letech sběratelství ukazují se značné změny v kusech prádla dámského.

Druhá skupina sbírky jsou vzorníky. Uchovány jsou tu staré pruhy vzorů háčkových, pletených se vzácným vkusem od let šedesátých, vzorníky ručního šití prádelního, vzorníky kanavové, předvádějící půvabné sestavy výšivek pestrou vlnou až k vzorům ručního gobelinu ornamentálního i figurálního, s doplňkem moderních výšivek bústkových. Třetí skupina, předvádí všechny dosavadní techniky ručních prací.

Účelem této sbírky bylo buditi úctu k ručním pracím ženským, předvésti celý postup každé techniky na vzorech tištěných, na práci ručně provedené i na práci strojové a napodobené.

Jsou tu na listy upravované ukázky práce ruční a imitací. Zařazeny jsou v tisíci vzorech techniky: paličkování, šitá krajka benátská, krajka bruselská (point à l'aiguille), práce stužková (pointlance), síťování, guipur ruční i strojová imitace, prolamování slovácké, protahování a vyšívání na tylu, vyšívání křížkové, go-

belin, vyšívání na kanavě, vyšívání bústkové, ploché vyšívání, národní ornament český, moravsko-slovenský, bílé vyšívání richelieu, madeira, frivolitky, tenerifa, toledo, látání, háčkování, irská krajka, pletení, drhaní (macramé), národní výšivky (originály české a slovenské).

K těmto druhům technik připojují se sbírky vzorů tištěných:

a) výstřížky z módních listů od dávných dob, nalepené na listy dle druhů technik a ukazující při každé methodu a postup práce;

b) sborníky vzorů tištěných: Holubovy »Příručky«, Pischova »Sbírka předloh moravského a slovenského ornamentu«, Kretzovy »Ornamenty slovácké«, křížkové vzory přes 100 listů, poskytující učitelce ručních prací látku ku studiu prvků různých národů; jsou tu vzory slovácké, moravské, jihoslovenské, ruské, rumunské, uherské, staroněmecké, italské, turecké, francouzské, španělské, marokánské;

c) sbírku vzorů doplňuje literatura: Tyršová — Kožmínová »Svéráz«, Mulačová »Album českého svérázu«, O. Stránská »Národní kroje«, časopisy »Česká dívka«, »Dívčí práce«, »Ornamenty«, »Plzeňský« a »Plasský kraj« Lábkové, Lomnická »Stručná pravidla stříhů bílého prádla«, Špringerová-Čermáková »Knihy stříhů prádla«. — Methodické knihy: Rezková »Vyučování ručním pracím«, Srbová-Lužická »Háčkování«, V. Lužická »Šití a látání prádla«, Weber »Weisstickerie«, Niedner »Bulgarische Stickerei«.

Zvláštní oddíl tvoří ukázky tvorby žákovské. Studium lidového ornamentu a jeho techniky žačka, odchovaná ornamentem a kresbou moderní, promítá nové sestavy a tvoří pozoruhodné návrhy k vyšívání a k malbě. Jsou návrhy ty uplatněny na výšivkách prádelných kusů, na malbách nádobí, talířů, na dřevě, na deskách knih a různých praktických předmětech, na batikovaném hedvábí a j.

Jest nepochybné, že vzorná péče bývalé paní ředitelky Růžkové o ústav jí svěřený vytvořila tu něco zcela nového, co by mělo býti hojně následováno. Jen tak lze probuditi pravý zájem v mládeži pro naše lidové poklady, které jsou pomíjeny, nebo nedoceňovány, protože vyžadují, aby se k nim přilnulo s láskou vskutku hřejivou. Jak bolně na příklad působí, shledáme-li na výstavě velké dívčí školy krojové součástky neb výšivky z Plzeňska buď nemožné anebo chybně označené! A ty kroje jsou přec naší chloubou před celým kulturním světem!

L. L.